

el ma is látható formáját, a későbbi századok építkezései alapvető változtatásokat már nem eredményeztek. Az első székesegyházat valószínűleg a második építésével párhuzamosan bontották le; ez utóbbi rátelepült az első templomra magába foglalva annak egész területét.²³ Tehát Szent László az első székesegyház építésében játszhatott szerepet; feltételezhető, hogy az épület az ő uralkodása alatt lényegében elkészült.²⁴ Véleményem szerint nem véletlen, hogy a ferences barát Várad mellett éppen Gyulafehérvárat említi meg mindkét beszédében. Úgy gondolom, hogy Laskai a két idézett prédikációhely megfogalmazása során nem egy ismeretlen legendaváltozatot használt, hanem egy olyan hagyományból merített, amely, hasonlóan a váradi egyházhoz kötődő tradícióhoz, a templom építését Szent Lászlónak tulajdonította annak ellenére, hogy az első székesegyház a második építése során megszűnt.

Ezt a feltételezést IV. (Kun) Lászlónak egy 1278-ban kelt oklevele is alátámasztja: „ecclesia cathedralis beati Mychaelis archangeli Transsiluana, a sanctis progenitoribus nostris fabricata et dotata”.²⁵ Tehát az oklevél a székesegyház építését és megadományozását a szent elődöknek tulajdonítja, jóllehet az első székesegyház 1278-ban már nem állt. Egy másik, szintén 1278-ban kelt királyi oklevél a gyulafehérvári káptalan megszervezését tulajdonítja a szent elődöknek: „capitulum ecclesiae beati Michaelis Transsiluanae ordinatum a sanctis progenitoribus nostris et locatum”.²⁶

Összegzésként elmondható, hogy a 48. sermóból idézett részlet értelme világos, azonban az 50. beszédben a ferences barát valószínűleg figyelmetlenül toldotta meg a László-legenda szövegét. Úgy gondolom, hogy a két székesegyházhoz kötődő hagyomány összekapcsolása és felhasználása a Szent László-beszédekben Laskai Osvát leleményének tulajdonítható.

KERTÉSZ BALÁZS

Szenci Molnár Albert ismeretlen verse a Ponnickau-búcsúantológiában. Szenci Molnár Albert sokáig és szívesen időzött Marburgban. Naplója szerint 1607. május 23-án érkezett ide először,¹ majd néhány héttel később itt bérelt szobát Konrad Vietornál. Itt főleg magyar nyelvtankönyvén dolgozott, de miután Vietor elhagyta feleségét, Kunigunda Ferinariát, itt kérte meg „tiszteletre méltó régi vendéglátó asszonyának” a kezét, jóllehet a Marburgban kitört pestisjárvány miatt az esküvőt már Oppenheimben tartották.² Molnár sokat utazgatott, de vissza-visszatért Marburgba,

²³ ENTZ G.: *A gyulafehérvári székesegyház*, 68–130.; Uő: *A Szent István alapítású erdélyi püspökség első székesegyháza*. In: *Doctor et apostol*. Szent István-tanulmányok. Szerk. TÖRÖK József. Bp. 1994. /*Studia theologica Budapestinensia* 10./ 101–105. (a továbbiakban: *A Szent István alapítású*).

²⁴ Entz újabb tanulmányában feltételezi, hogy „a munkák a XII. század elejére is áthúzódhatnak.” (*A Szent István alapítású*, 103.)

²⁵ *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. Von Franz ZIMMERMANN und Carl WERNER. I. Hermannstadt, 1892. 133. (a továbbiakban: *Urkundenbuch*).

²⁶ *Urkundenbuch*, 133. GYÖRFFY mindkét idézetet közli: *Gyulafehérvár*, 1117. o. 54. jegyzet, azonban jelentésüket összemossa, amikor így fogalmaz: „Ami az erdélyi káptalant illeti, arra nézve, hogy a Szent István által alapított gyulafehérvári püspökség mellé Szent László ... szervezett székeskáptalant, két 1278 évi oklevél azon szavaiból is következtethetünk, miszerint a székesegyházat, ill. a káptalant a «szent királyok» (István és László) alapították és adományozták meg.” (*Gyulafehérvár*, 1117.)

¹ *Szenci Molnár Albert naplója*. Közzéteszi SZABÓ András. Bp. Universitas Könyvkiadó, 2003. 152.

² Uo. 158.

44

VOTA GRATULATORIA
 AD
 GENERE NOBILITATIS,
 VIRTUTE ET ERUDITIONE
 CONSPICUUM VIRUM IUVENEM
 DN. JOHANNEM GEORGIUM
 à PONNICKAW EQUITEM LUSATIÆ
 Superioris,

Ex Illustri Marpurgensi Academiâ in Patriam abiturientem,

Honoris, moris & memoriæ ergo

Ab amicis & commenfalibus conscripta:

ANNO

In absentia homines Lingvâ rodere nolli.

MARPURGI CATTORVM
 Ex Officinâ Gwolphangi Ketzeliâ.

CIO 10CX.

*prostantibus in Marburg
 45. f. 10. 10. 10.*

s a várostól családjával együtt 1613 március 26-án vett végleg búcsút.³ A marburgi egyetemen még 1607-ben matrikulált, s úgy tetszik, a városhoz többségükben jó emlékek fűzték.

Marburgi tartózkodása alatt Szenci Molnár Albert több latin nyelvű, nyomtatásban is megjelent alkalmi verset írt. Ezek közül egyről, a lengyel Jan Turnowski doktorra avatását ünneplő 1608-as antológiában megjelent üdvözlő versről már korábban hírt adtam.⁴ Most az Anders-Beckmann által

³ Uo. 163.

⁴ ItK 2000. 5–6.

szerkesztett *Handbuch des personalen Gelegenheitsschrifttums in Europaeische Bibliotheken und Archiven* (Hildesheim-Zürich-New York, 2003) Boroszlóra vonatkozó adatainak segítségével újabb rövid Szenci Molnár-versre bukkantam,⁵ amit a magyar tudós egy Johannes Georgius Ponnickau nevű felső-lausitz-i, tehát szászországi nemes ifjú búcsúztatására írt – ekkor ugyanis Ponnickau végleg búcsút mondott Marburgnak, ahol vagy három évig tanult. A kis kiadvány egyetlen példánya a boroszlói egyetemi könyvtárban maradt fenn – mikrofilmjéért itt mondom a könyvtárnak köszönetet.⁶

A kiadvány címe *Vota Gratulatoria ad genere nobilitatis, virtute et eruditione conspicuum virum juvenem Dn. Johannem Georgium à Ponnickaw Equitem Lusatae Superioris, Ex illustri Marpurgensi Academia in patriam abiturientem*, kiadója Wolfgang Kezelius Marburgban, 1610-ben. A kiadványcím alapján viselkedésében és műveltségében egyaránt kitűnő, előkelő, protestáns vallású, alighanem református ifjúról van szó, aki a Szászországhoz tartozó Elsdrából, vagy Elstrából, vagyis a Fekete Elster környékéről származott, legalább is így tartja számon a marburgi anyakönyv, amelybe valamikor 1607 folyamán írta be a nevét.⁷ Három évvel később már régi ismerőse lehetett Molnárnak, akivel körülbelül egy időben érkeztek az egyetemi városba.

Az antológiában, amelyben főleg Ponnickau sziléziai barátai, illetve egyetemi tanuló társai dominálnak, összesen tizenegy vers van, de a tekintélyesebb egyetemi emberek közül csak ketten adtak verset: Raphael Eglinus Iconius, a teológia doktora és Caspar Sturmius, aki magát a teológia professzorának, valamint „Stipendiarorum Ephorus”-nak nevezi – utóbbi minőségében lehetett kapcsolatban Ponnickauval. A harmadik fontosabb ember a kis antológiában a filozófián kívül az orvostudományban is járatos ifjabb Rudolf Goclenius, aki ekkor már több kiadványt mondhat magáénak, többek közt egy kis értekezést a pestis okairól.⁸ Ponnickau alighanem maga is verselt latinul, mert a Molnár-verset megelőző költemények egyikét egy bizonyos Nicolaus Zetserfledt Brémából jött tanuló társa a következő szavakkal kezdi: „Saalve JAN GEORGI, Musarum cultor et altor”. Johannes Ponnickaunak ez a képessége nem domborodik ki különösebben az alább közölt Molnár-féle tizennégy soros búcsúversből, ami tárgyilagos szavakkal állapítja meg, hogy a távozó éppen elég időt töltött már Marburgban, jól ismeri azt és már ideje hazatérni szülőföldjére. Viszont feltehetjük a kérdést, mi az oka annak, hogy Molnár Albert az egyetlen a marburgi kiadvány szerzői közül, aki nem német anyanyelvű, illetve nem földije a célszemélynek, s akit ennek ellenére felkértek a búcsúvers írására?

Talán nem tévedek, amikor Molnár gesztusát új családi kapcsolatával hozom összefüggésbe. „Tisztességes házassági szándékát” 1610 januárjában jelenti be Kunigunda asszonynak, aki erre biztató szavakkal válaszol.⁹ Kunigunda nővére, Elisabeth, 1596 óta Bautzenben van férjnél, ifj. Andreas Schöpsnél, a környéken lakik egy másik, tehető rokon, Tobias Scultetus, akit Molnárék pár évvel később meg is látogatnak.¹⁰ Alighanem ismerhették Ponnickaut, vagy a szászországi ifjú őket, s ezért látszik valószínűnek, hogy Molnár jövendőbelijének akart szivességet tenni, amikor ő is csatlakozott a kis búcsú-antológia szerzőinek csoportjához. Annyira viszont már nem volt fontos a kapcsolat, hogy 1615-ben, amikor Görlitz és az Odera folyó táján utazgattak, fel is keresék Johann Georgot, aki életének – úgy tűnik – fénypontja az a kis versantológia volt, amivel marburgi tanárai és tanuló társai búcsúztatták.

⁵ A sorozat 9. kötetének 0398-532680 tételében.

⁶ Jelzete: B-32/423/04

⁷ *Personen und Ortsregister zu der Matrikel und den Annalen der Universität Marburg 1527–1652*. Bearbeitet Wilhelm FALCKENHEIMER. Marburg, 1904. 124.

⁸ *De Pestis... Causis*. Marburgi Cattaneorum, 1607.

⁹ *Szenci ...naplója*. 155.

¹⁰ *I. m.* 179.

Most pedig következék maga a kis latin Molnár-vers, a *Vota Gratulatoria*... befejező darabja:

**Lanus: [at his votis Deus annuat ipse benignè]
Sis felix, iterumque iterumque iterumque Valet.**

Andreas Ambrosius Wort-
litianus Anhaltinus
Cammecalis.

Aliud

Ad patrios quoniam vertis tua vela penates
[Quod felix faustum sit tibi IANE precor.]
Discupis ut nostre tibi congratentur eunti
Pegasides: res est quam petis officii.
Dictat id officium: mensae communia jura,
Jam pridem quibus hic tu mihi junctus eras.
Ergo bonis avibus patriam pete, salvus amatos
Offendas salvos pectore & ore tibi.
Linquere ne doleas Marpurgum, iam satis isthic
Versatus: patriam tempus adire quoque.
Exhilara patriae florentis limina: cunctem
Sequentur Charites, Castalidesque deae.
Post ubi natales felix intraveris oras,
Esto memor nostri: vive deinde diu,

Albertus Molnar
Ungarus.

Aliud

Ad patrios quoniam vertis tua vela penates
(Quod felix faustum sit tibi IANE precor.)
Discupis, ut nostre tibi congratentur eunti
Pegasides: res est quam petis officii.
Dictat id officium: mensae communia jura,
Jam pridem quibus hic tu mihi junctus eras.
Ergo bonis avibus patriam pete, salvus amatos
Offendas salvos, pectore & ore tibi.
Linquere ne doleas Marpurgum, iam satis isthic
Versatus: patriam tempus adire quoque.

Exhilara patriae, florentis limina: euntem
 Sectentur Charites, Castalidesque deae.
 Post, ubi natales felix intraveris oras,
 Esto memor nostri: vive deinde diu.
 Albertus Molnar
 Ungarus

GÓMÓRI GYÖRGY

Adalékok Faludi erkölcsnemesítő írásainak forrásaihoz. *Sztoicizmus, Imitatio Christi, Exerctia spiritualia.* Újabb eszme- és irodalomtörténeti kutatások teljesebb fénybe állítják Faludi Ferenc erkölcsnemesítő prózai műveinek jelentőségét; hangsúlyozzák Szörényi Lászlóval, hogy „prózája semmiben sem marad el statisztikai tudatosságban költészete mögött”.¹ Azt is jobban látjuk, hogy az angol és spanyol jezsuiták műveinek „fordításai” igazában olyan átdolgozások, amelyeknek egyes részei Faludi saját szövegeinek tekinthetők. Ezt Vörös Imre kimutatta a *Nemes ember* és a *Nemes asszony* „fordítási hűtlenségeinek tükrében”.² Különbön már Szörényi László megemlítette az általa készített válogatás (*Téli éjszakák*) utószavában: „A *Szent Ember* kimaradt e sorból, mert eredetijét nem ismerjük, s lehet, hogy Faludi saját munkája.”³

Többen foglalkoztak Faludi vallásosságával, természetszemléletével, a műveiben fellelhető latin és olasz irodalmi hatásokkal, „sztoikus” bölcsességével. Ez többira mindjárt visszatérek. De – amint ez Pázmány Péter prédikációinak elemzésekor is gyakran megtörtént – főleg a moralizáló és nyelvi szempontokra irányult a figyelem, és – különös módon – nemigen figyeltek a jezsuita Faludi jezsuita neveltetésére, a jezsuita szellem, nevezetesen az ignáci lelkigyakorlatok teológiájának hatására, ami egyébként az eredeti – angol és spanyol – jezsuita szerzőket is befolyásolta.

A jezsuita rend alapítója, Loyolai Szent Ignác a saját lelki tapasztalatait rögzítette a *Lelki-gyakorlatos könyvben* (= *LGy*), amelyet a lelkigyakorlatokat vezető jezsuitáknak szánt, és amely – a *Rendalkotmányon* kívül – a mai napig a jezsuita kiképzés legfőbb „segédeszköze”. Ezek hatják át a később megfogalmazott *Ratio studiorum*ot is, amely a jezsuita nevelés/oktatás vezérkönyve. Ha valaki jezsuita szerzőkkel foglalkozik eszmetörténeti vagy irodalomtörténeti szempontból, ezeket a „forrásokat” ismernie kell. Nem is forrásidézetekről van szó, hanem az ignáci szellemről, lelkiségről, amely a sokrétű jezsuita apostoli tevékenységet ihleti: mindent Isten nagyobb dicsőségére és az emberek üdvének szolgálatára állít be, irányít, és – teljesen elismerve a kegyelem mindenható erejét –, az emberi erőfeszítés teljes bevetését követeli. Mert Isten (a kegyelem) nem helyettünk cselekszik, hanem cselekvőkké tesz bennünket.

Keresztény sztoicizmus a 18. században

Kosáry Domokos állapította meg, hogy a „keresztény sztoicizmus” a 17–18. században a magyar jezsuiták – így Faludi – közvetítésével, a nemesi életbölcsetségben fejeződött ki legvilágosabban: az ’udvari ember’, a tisztségviselő magatartására vonatkozó irodalom, a moralizálva

¹ SZÖRÉNYI László: *Kalauz Faludi Ferenc prózájához.* (Utószó). In: FALUDI Ferenc: *Téli éjszakák.* Bp. Magvető, 1978. /Magyar tallózó./ 409.

² VÖRÖS Imre: Faludi Ferenc és a *Gentiluomo istruito.* = ITK 1994. 1. 19–31.

³ SZÖRÉNYI: *i. h.* 411.